

ВАРНЕНСКИ СВОБОДЕН УНИВЕРСИТЕТ
„ЧЕРНОРИЗЕЦ ХРАБЪР“
ЮРИДИЧЕСКИ ФАКУЛТЕТ
КАТЕДРА „ПРАВНИ НАУКИ“

ГЕРГАНА КОСТОВА ВЪРБАНОВА

ПРАВЕН РЕЖИМ НА ЕЛЕКТРОННИТЕ ДОКУМЕНТИ

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т

на дисертационен труд за присъждане на образователна и научна степен „доктор“ по професионално направление 3.6. „Право“ докторска програма „Гражданско и семейно право“

Варна
2020

ГЕРГАНА КОСТОВА ВЪРБАНОВА

ПРАВЕН РЕЖИМ НА ЕЛЕКТРОННИТЕ ДОКУМЕНТИ

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т

на дисертационен труд за присъждане на образователна и научна степен „доктор“ по професионално направление 3.6. „Право“ докторска програма „Гражданско и семейно право“

Научен ръководител:
Проф. д-р Георги Димитров

Рецензенти:
Доц. д-р Антон Грозданов
Проф. д-р Маргарита Бъчварова

Варна
2020

Дисертационният труд „Правен режим на електронните документи“ е обсъден от катедра „Правни науки“ при Юридическия факултет на Варненски свободен университет „Черноризец Храбър“ и насочен за защита пред научно жури, назначено със заповед на ректора на ВСУ „Черноризец Храбър“ – гр.Варна.

Разработката е с общ обем 204 страници и се състои от увод, три глави и заключение. Съдържанието на всяка от главите е разпределено в отделни параграфи, като в края на всяка глава са направени и конкретни изводи.

Списъка на основните литературни източници се състои от общо 170 български и английски език.

Изложението е структурирано както следва: Увод; Глава първа: „Писмени документи“; Глава втора: „Правен режим на електронните документи“; Глава трета: „Електронни документи като доказателства в гражданския процес“; Заключение; Научни и научно-приложни принос на изследването; Библиография.

Авторът на дисертационния труд е адвокат при Адвокатска колегия - Варна и член на Адвокатски съвет при Адвокатска колегия - Варна. Докторант на самостоятелна подготовка в катедра "Правни науки" към Юридическия факултет на СУ „Черноризец Храбър“ - гр.Варна.

Защитата на дисертационния труд пред научно жури ще се състои на 24.07.2020 г. от 15.00 ч. в заседателната зала на ВСУ „Черноризец Храбър“. Материалите по защитата са на разположение на интересуващите се в канцеларията на катедра „Правни науки“ към Юридически факултет на ВСУ „Черноризец Храбър“ – гр.Варна, стая 205 и на интернет адрес: www.vfu.bg, раздел „Докторантури“.

I. ОБЩА ХАРАКТЕРИСТИКА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

УВОД

С развитието на информационните технологии и навлизането на различните начини за електронна комуникация в гражданския и търговския оборот, все по-често се поставят въпросите за доказателствената стойност и доказването на обществените отношения, протичащи във виртуалното пространство.

Научно-техническият прогрес и навлизането на иновациите в областта на електронното общуване поставят много въпроси, свързани с особената природа на електронните документи. Това от своя страна води до необходимост от законодателна уредба на нововъзникналите обществени отношения във виртуална среда.

Съюзното право прие редица актове в областта на електронната идентификация, удостоверителните услуги, сигурността и защитата на личните данни, които успешно бяха транспонирани в националното ни законодателство. Съвременната законодателна дейност в България се стреми адекватно да отговори на нуждата от правна уредба, свързана с електронните документи и тяхното приложение, като отчита, че те възникват и се развиват в специфична, виртуална среда. Поставят се въпроси, свързани с правната природа на електронните документи и с оглед възможността те да бъдат използвани за възникването, развитието, изменението или прекратяването на правоотношения в гражданския и търговския оборот. Това от своя страна налага необходимостта от изследване на електронните документи, като средство за постигане на определен резултат и поставя въпроси във връзка с представянето им като доказателства при възникване на правен спор.

1.1. Актуалност и значимост на изследването, обект и предмет на изследването.

Актуалността на настоящото изследване е свързана с динамиката на обществените отношения и законодателните процеси (национални и наднационални), регламентиращи електронните изявления и електронните документи. Виртуалното общуване и въобще комуникациите навлизат в ежедневието на различните субекти на правото, както в гражданския и търговския оборот, като това води и до необходимостта от създаването на процесуални норми с оглед доказването на факти от обективната действителност посредством електронни документи в гражданския процес.

Свободното движение на хора, стоки, услуги и капитали, както и развитието на виртуалното общуване, спомагат за развитие на гражданския и търговския оборот, в който документите, материализирани върху хартия, бяха изместени от електронните такива. Електронното общуване наложи по-честото използване на имейл комуникацията като средство за оферирание на различни стоки и/или услуги, договаряне на отделни клаузи на неформални договори или дори за потвърждаване на цената на отделни стоки, количествата им за доставка или стойността на предлагани услуги.

Нарастващият брой сделки, сключвани във виртуалното пространство под формата на електронни изявления, поставя редица въпроси, свързани с доказването на авторството на електронните изявления. Процесът на доказване обхваща както самия електронен документ, така и сигурността на предаваната информация, възможността за установяване на съдържанието на документа към момента на изпращане на електронното изявление, както и дали същият е бил манипулиран след изпращането му от автора.

Развитието на електронната търговия поставя предизвикателства пред обществото. Адекватна ли е правната уредба, отговоря ли тя на обществената потребност от защита при нелоялни търговски практики, гарантира ли сигурността на онлайн разплащанията и защитата на личните данни? Необходимостта от детайлна уредба както на отделните дейности свързани с предоставянето на електронни услуги, така и на доказателствената стойност на електронните документи, изисква националното ни законодателство да въведе съответна правна регламентация. Разрастването и популяризирането на социалните мрежи повдига

въпроса за отговорността на лицата за направените от тях електронни изявления във виртуална среда (отправени обиди в социални мрежи, закана за физическа саморазправа и т.н.), както и за репарирането на имуществените и/или неимуществени вреди, причинени вследствие на направените електронни изявления.

Достигането на електронното изявление до неопределен кръг от лица може да доведе до накърняване на имуществени права и лични интереси, засегнати от деликвента. Въпросът за имуществените вреди и репарирането им е изследван в редица научни разработки, студии и монографии, като настоящото изследване има за цел да акцентира върху изследването на материалноправните и процесуални аспекти на проблемите, свързани с електронните документи като качествено ново правно явление.

Обичайно материално-правните отношения възникват, развиват се и се прекратяват следвайки една закономерна линия, при която следва да са удовлетворени интересите на всяка една от страните. В тези случаи не е необходимо участниците в тях да пренесат същите на плоскостта на процесуалното право. Такава необходимост възниква за субектите, носители на материалното право, едва тогава, когато то е накърнено или се е отклонило от нормалното си развитие, и не е последвал желаният за някоя или дори за всяка една от страните резултат. Пренасяйки правния спор в областта на процесуалното право, страните, търсейки защита на накърненото си право, излагат пред съда твърденията от тях факти, които подлежат на доказване. Процесът на доказване представлява най-съществената процесуална дейност, в която определени факти могат да бъдат доказани, а доказването им влече след себе си и защита на позитивния интерес на страната, чието материално право е накърнено.

Акцент на изследването е отклонението на нормалното развитие на обществените отношения, доколкото обичайно договорите възникват, за да задоволят определена потребност, т.е. да бъдат изпълнени поетите по тях задължения. Отклонението от това обичайно развитие налага да се изследват в процеса на доказване авторството и интегритета на електронните документи. Възникват

редица въпроси относно разпределението на доказателствената тежест и годността на електронните документи да служат като доказателства в гражданския процес.

Готово ли е правото да посрещне предизвикателствата на модерното общуване и отразява ли законодателството ни научно-техническия напредък? Дефинирани ли са различните понятия, законодателно регламентирано ли е използването на електронните документи и въобще електронни доказателства в гражданския процес и т.н.? Настоящото изследване има за цел да даде отговор на тези въпроси.

1.2. Обект на изследването

Обект на изследването на дисертационния труд са материалноправните и процесуалноправните норми, регламентиращи и имащи отношение към електронните изявления и електронните документи, както и използването на електронните документи в гражданския процес. Анализирани са особеностите на електронния документ, неговата специфика и особеностите му при представяне в гражданския процес, включително е направен критичен анализ на съдебната практика.

1.3. Предмет на изследването

Предметът на настоящото изследване обхваща процесуалноправните последици от представянето на електронните документи в гражданския процес, предпоставките и възможностите, които действащото законодателство дава за използване на електронните документи като специфично средство за доказване. Изследвани са особеностите на процеса на това доказване, включително оспорването на електронните документи, както и възможността за предварителното събиране и обезпечаване на електронни доказателства.

Настоящото изследване се ограничава върху изследването на материално-правната природа на електронните документи, както и възможността същите да бъдат използвани като доказателства в гражданския процес, начина за тяхното представяне и процесуалноправните последици във връзка с тяхното оспорване. Изследването не обхваща възможностите за използване на електронните документи в наказателното производство и различните наказателноправни последици от направени електронни изявления във виртуалното пространство.

Изследването акцентира върху електронните документи, инкорпориращи в себе си електронни изявления. За пълнота на изследването са разгледани и отделни хипотези на ангажиране в процеса на електронни документи, които не съдържат в себе си електронни изявления, но представляват електронен документ по смисъла на Регламент (ЕС) № 910/2014.

1.4. Цел на изследването

Целта на монографичното изследване е:
да се анализират *материалноправните и процесуалноправните норми*, имащи отношение към електронните документи и тяхното приложение в отношенията между частноправните субекти;
да анализира *наднационалните и националните източници на позитивното материално право*, регламентиращи електронните документи, както и процесуалните възможности за използването на електронни документи като доказателства в гражданския процес.

1.5. Задачи на изследването

За постигане на целите на настоящото научно изследване се поставят следните задачи:

- да се анализират и оценят материалноправните и процесуалноправните норми, имащи отношение към електронните изявления и електронните документи и приложението им;

- да се изяснят понятията електронно изявление, електронен документ, електронни доказателства и др. и да се разгледат техните специфични белези и особености;
- да се анализират видовете електронни документи;
- да се анализират субектите, участващи в обмена на електронни документи;
- да се посочат специфичните особености при представяне на електронни документи в гражданския процес и особеностите при обезпечаване на електронни доказателства в процеса;
- да се анализира и обобщи съдебната практика, като се направи критичен анализ и се дадат препоръки във връзка с начина на представяне на електронните документи в гражданското съдопроизводство.

1.6. Хипотеза на изследването

Хипотезите на дисертационния труд са, че:

1. електронният документ представлява *качествено ново явление*, което е детайлно регулирано, годно е да обслужи гражданския и търговския оборот и е приложим в процеса на доказване;
2. електронният документ *трябва да се признава от съда като годно доказателство* за развитието на материалните правоотношения, при отчитане на характерните му особености и отликите с писмените документи.

1.7. Методология на изследването

За целите на изследването и в хода на дисертационното проучване са използвани различни методи на изследване, а именно:

- Аналитичен метод – чрез него са изследвани различни документални източници релевантни към изследваната тема, синтезирана и анализирана е наличната и актуална документалната информация, която е необходима за целите и задачите на настоящото научно изследване.
- Сравнително-правен метод – чрез него са съпоставени нормите на действащото позитивно национално право и наднационалните

източници на правото. Изследвани са материалноправните и процесуални норми, регулиращи обществените отношения в областта на електронните изявления и процесуалноправните норми, регламентирани процесуалните възможности на страните за представяне на електронни доказателства в гражданския процес.

· Исторически метод – за целите на изследването е използван за да се проследи генезисът на правните норми и тяхното развитие в процеса на динамика на обществените отношения, касаещи електронните изявления и електронните документи като средство за доказване на възникването, изменението и прекратяването на правоотношения, възникнали във виртуалното пространство. Методът обхваща анализ на развитието на материалноправните и процесуалните правни норми, които са относими към процеса на доказването чрез използване на електронни документи в гражданския процес.

· Сравнителният метод на анализ имаше за цел да сравни електронния документ с класическото разбиране за документ, като посредством същия метод са извлечени специфичните особености на електронния документ съотнесен с писмения такъв. При използването му са разгледани особеностите в процеса на доказване чрез ползване на електронни документи и специфичните изисквания при тяхното представяне в гражданския процес.

Изследването акцентира върху специфичната правна природа на електронните документи; разликата между традиционното разбиране за писмени документи и електронните; какво представляват електронните изявления и кога на същите се придава качеството електронен документ; процесуалните особености свързани със събирането на електронни доказателства, видовете електронни документи и начина им на представяне в гражданското съдопроизводство. За пълнота на изследването е проследен и процесът на нормотворчество както на наднационалните източници на правото, така и на национално ниво, като е разгледана динамиката на обществените отношения, довели до съответните изменения.

II. ОБЕМ И СТРУКТУРА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

Дисертационният труд е с общ обем 204 страници и се състои от увод, три глави, изводи, заключение и списък на използваните източници. Съдържанието на всяка от главите е разпределено в отделни параграфи, като в края на всяка глава са направени и конкретни изводи. Списъка на основните литературни източници се състои от общо 170 български и английски език.

СЪДЪРЖАНИЕ:

УВОД

ПЪРВА ГЛАВА

ПИСМЕНИ ДОКУМЕНТИ

- 2.1. Характеристики на писмения документ
- 2.2. Правна уредба. Видове документи
- 2.3. Изводи от глава първа

ВТОРА ГЛАВА

ПРАВНА УРЕДБА НА ЕЛЕКТРОННИТЕ ДОКУМЕНТИ

- 3.1. Международни актове
- 3.2. Национална правна уредба
- 3.3. Понятие за електронен документ
  - 3.3.1. Определение за електронен документ
  - 3.3.2. Форма на електронния документ
  - 3.3.3. Видове електронни документи
- 3.4. ЕЛЕКТРОНЕН ПОДПИС
- 3.5. Електронни документи, инкорпориращи друго електронно съдържание
4. Субекти и релевантни факти от значение за електронните изявления
  - 4.2. Релевантни факти във връзка с електронните изявления
  - 4.3. Изводи от втора глава

ТРЕТА ГЛАВА

ЕЛЕКТРОННИ ДОКУМЕНТИ КАТО ДОКАЗАТЕЛСТВА В ГРАЖДАНСКИЯ ПРОЦЕС. ОБЩИ ПОЛОЖЕНИЯ.

- 5.1. Представяне на електронни документи в исковия граждански процес
- 5.2. Оспорване на електронни документи в исковия граждански процес
- 5.3. Особености при разпределяне на доказателствената тежест при оспорване на електронен документ
- 5.4. Примери за представяне на електронни документи като доказателства в гражданския процес
- 5.5. Обезпечаване на електронни доказателства
- 5.6. Упражняване на процесуални права по електронен път
- 5.7. Изводи от глава трета
6. **ЗАКЛЮЧЕНИЕ**
7. **НАУЧНИ И НАУЧНО-ПРИЛОЖНИ ПРИНОСИ НА ИЗСЛЕДВАНЕТО**
8. **Библиография**

III. КРАТКО ИЗЛОЖЕНИЕ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

В **първа глава** е изследвано понятието писмен документ, като основно понятие, без познанието за което не може да се изследват особеностите на електронния документ.

Целта на дисертационния труд е не да даде някакво ново тълкуване на класически понятия, а да даде необходимото познание за писмения документ, което ще допринесе за правилното разбиране на спецификата на електронния документ. Без това познание би било невъзможно да се анализират и изведат съответните прилики и разлики между писмения и електронния документ, както и да се синтезират особеностите на електронния документ.

Разгледана е материалната и процесуална уредба на националното ни законодателство относно писмените документи, като са изведени особеностите на отделните видове.

В рамките на анализа, в тази глава от изследването са очертани специфичните особености на официалните и частните писмени документи.

Разгледани са видовете частни документи – диспозитивни и свидетелстващи, анализирана е тяхната формална доказателствена сила.

Отделено е специално внимание на онези факти от действителността, които законодателят защитава чрез въвеждане на изискване за квалифицирана форма, т.е. форма за действителност и онези, които се нуждаят от писмен акт за доказването на настъпване на определен факт, т.е. форма за доказване.

В **глава втора** е проследено развитието на наднационалното и националното законодателство. Отделено е специално внимание на Регламент (ЕС) № 910/2014 на Европейския парламент и на Съвета от 23 юли 2014 г. относно електронната идентификация и удостоверителните услуги при електронни трансакции на вътрешния пазар и за отмяна на Директива 1999/93/ЕО, относно правната рамка на Общността за електронните подписи, който има пряко приложение и е задължителен за националните юрисдикции.

Посочени са особеностите на обществените отношения, които той регулира, а именно използването на електронни документи в широкия смисъл на това понятие.

Изследвана е взаимовръзката между Регламента и Закона за електронния документ и електронните удостоверителни услуги, като последният доразвива на национално ниво правната уредба на един от видовете електронни документи – тези съдържащи електронно изявление.

Формулирано е определение за електронен документ в широк и тесен смисъл на понятието, като е посочено и как са изведени легалните определения за тях. Анализирани са понятието електронно изявление и различните видове електронни документи – официални и частни. Очертан е пределът на приложение на електронните документи и законодателните ограничения, свързани с тяхното използване. Отделено е специално внимание на начина на подписване на електронните документи и видовете електронни подписи – обикновен, усъвършенстван и квалифициран.

Посочени са особеностите във връзка с подписването на електронните документи и последиците от подписването със съответния електронен подпис. Не на последно място са разгледани и онези електронни документи, които не съдържат в себе си електронно изявление, но представляват електронен документ по смисъла на Регламента.

Разгледани са субектите при електронните изявления и на релевантните факти при предаване на електронни изявления. Те винаги имат свой адресат. Направено е законодателно изследване на видовете субекти при електронни изявления.

Отделено е специално внимание и е направен критичен анализ на съдебната практика, като са приведени редица примери от нея, които показват непознаване и смесване на видовете субекти, участници в процеса на предаване на електронните изявления. Направени са някои критични бележки и по отношение на използваната терминология и смесването на понятията титуляр на електронно изявление и титуляр на електронен подпис.

Очертана е спецификата на различните субекти – автор, титуляр и посредник при електронно изявление, както и

възможността определени субекти да инкорпорират в себе си качеството на титуляр и на автор на електронното изявление.

Анализирано е понятието адресат на електронно изявление, като ключово понятие за разбирането не само на специфичната особеност на получателя на електронен документ, но и на обстоятелството дали даден електронен документ въобще може да се приеме за валидно изпратен до съответния адресат.

В главата са изследвани и онези специфични взаимовръзки между субектите и фактите от действителността, които са от значение за мястото, времето на изпращане, получаване и узнаване на полученото електронно изявление.

Глава трета е посветена на анализ на законодателството и съдебната практика, свързани с представянето на електронните документи като доказателства в исковия граждански процес.

Изведени са специфичните особености на представянето на електронните документи в гражданския процес и възможните процесуални способности за представянето им.

Отделено е внимание на възможността електронен документ да бъде представен в процеса чрез други технически средства и извършването на процесуалното действие оглед, като специфична възможност за представяне на електронни документи.

Идентифицирана е добра съдебна практика.

Направен е анализ на процесуалните действия на съда и страните във връзка с оспорването на електронните документи относно тяхното авторство или съдържание. С оглед специфичната природа на електронния документ са изследвани възможностите за обезпечаване на електронни доказателства.

Очертани са възможностите за използване на електронни документи в охранителното съдебно производство и в изпълнителния процес.

Представени са примери за най-често представяните електронни доказателства в процеса, като са обсъдени различни възможности за тяхното прилагане и оспорване – имейл кореспонденция, кореспонденция водена чрез чат приложения или sms кореспонденция.

Не на последно място, даден е отговор на въпроса възможно ли е упражняването на процесуални права по електронен път и в какви предели. Разгледани са особеностите на електронното призоваване и последиците от него.

В съответните части на изследването е дадено виждането на автора за приложението на материалните и процесуалните норми, имащи отношение към електронните документи. Направен е критичен анализ на съдебната практика, като са посочени добрите примери, отразяващи правилното приложение на закона.

Заклучение:

Развитието на технологиите и последвалата динамика в обществените отношения създаде необходимостта от научно изследване на електронните документи като качествено ново правно явление.

Дисертационния труд си постави за цел да докаже две взаимосвързани тези:

1. че електронният документ представлява качествено ново явление, което ще се превърне в основен инструмент за възникване, изменение и прекратяване на правоотношения в обществото, детайлно е регулирано, годно е да обслужи гражданския и търговския оборот и е приложимо в процеса на доказване, и
2. че електронният документ трябва да се признава от съда като годно доказателство за развитието на материалните правоотношения, при отчитане на характерните му особености и отликите с писмените документи.

За доказването на тезите, в дисертационния труд са приложени различни научни методи за анализ, синтез, индукция и дедукция, сравнително-правни и историческо-правни методи на изследване, като бяха анализирани проблемите бяха систематично разгледани в няколко глави.

За да се разберат особеностите на електронния документ като ново явление, в първа глава беше направен преглед на концепцията за писмен документ. Без базовото познание за него, не беше

възможно да се идентифицират и разберат характерните особености на електронния документ, нито би могла да се направи съпоставка между електронните и писмените документи. Това познание беше необходимо и за разбиране на методите за представяне на електронните документи като доказателства в гражданския процес в следващите глави, при съпоставка с представянето на писмените документи. Разглеждането на основните характеристики на писмения документ, съдържащ в себе си словесно изявление на лицата, целещи пораждане на желаните правни последици - възникване, изменение или прекратяване на права и задължения, е от съществено значение за разбирането на електронните документи.

Особено значение за идентифицирането на спецификите на електронните документи имаше познанието относно формата за доказване и форма за действителност на писмените документи. Видовото деление на документите в теорията също беше подложено на преглед, доколкото същото има значение за синтезиране на знания за електронните документи, включително обособяване на нови видови деления на последните.

За да се докажат тезите на този дисертационен труд, във втора глава беше направено същинско доктринерно изследване на електронните документи като ново правно явление в обществените отношения, като беше изведено познание относно техните особености.

На първо място беше анализирано националното и наднационалното законодателство, регулиращо статута на електронните документи. Изследването обхваща развитието на обществените отношения, които дават отражение върху законодателните процеси и еволюцията на понятието електронен документ, неговото приложение в гражданския и търговския оборот и начина по който се възприема както в частните, така и в публичните отношения.

В подкрепа на първата хипотеза, анализът показва по безспорен начин, че статутът на електронния документ е регулиран адекватно на национално и наднационално ниво.

На базата на анализираната нормативна уредба беше направено за първи път изследване на електронния документ в тесен и в широк смисъл.

От нормите на Регламент (ЕС) № 910/2014 беше изведено понятието за електронен документ в широк смисъл, а именно всяко съдържание, съхранявано в електронна форма, по-специално под формата на текстов или звуков, визуален или аудио-визуален запис. В тази връзка бяха направени заключения, че Регламентът регулира електронния документ като електронно съдържание, от което могат да възникнат правни последици, но със значително по-широко съдържание от това, с което доктрината свързва понятието “писмен документ”.

Установи се, че европейският законодател е подходил прагматично, като е дал едно примерно изброяване на електронните документи от гледна точка на тяхното съдържание, като е оставил възможност на страните членки да уредят във вътрешното си законодателство правните последици от създаването и използването на електронни документи с различно съдържание.

В тази връзка бяха обследвани нормите на националното законодателство и по-специално ЗЕДЕУУ. Анализът установи, че българският законодател е уредил правните последици на един от най-значимите за развитието на обществените отношения електронни документи – тези, съдържащи електронно изявление. Така се направи отграничение на електронния документ в тесен смисъл и дисертационния труд се насочи към анализа именно на този вид електронни документи.

Изследването очерта всички особености на електронния документ чрез отграниченията на същите от писмения документ. В тази глава се анализираха фикцията за приравняване на електронната форма с писмената по отношение на електронните документи, съдържащи релевантни електронни изявления, анализираха се различните субекти при електронните изявления – автор, титуляр, посредник и адресат, идентифицира се като принцип свободата при използване на електронните документи, детерминираха се правнорелевантните момент на изпращане, получаване и узнаване на електронни документи, както и мястото на изпращане и получаване.

На базата на получените знания беше анализирана и непоследователната съдебна практика при приложението на наднационална и национална правна уредба относно електронните документи, конкретно по отношение на неправилното интерпретиране на електронните документи в широк смисъл от правоприлагащите органи.

От важно научно и практическо значение е анализът на видовете електронни документи и възможното им приложение. В дисертацията са приведени примери кога електронният документ може изцяло да се приравни и да се ползва със същата правна стойност като писмения. Изследвани са и законодателните ограничения при приложение на електронния документ в онези обществени отношения, които се нуждаят от по-висока степен на сигурност, а именно, когато за определени сделки се изисква квалифицираната писмена форма или когато физическото държане на документа или екземпляр от същия е от значение за правото.

Всички нови знания са пречупвани и в паралел със знанията писмените документи, изследвани в глава първа.

Както при писмените документи, така и при електронните от съществено значение за правото е установяването на тяхното авторство. В тази връзка в глава втора е поставен специален акцент и задълбочен анализ на начина на установяване на авторството на електронните документи – изследвана е концепцията за електронен подпис, като са анализирани в детайли различните видове електронни подписи, както и техните правни последици. Отграничени са обикновения, усъвършенствания и квалифицирания електронен подпис, като правни последици. Обосновано беше, че обикновения и усъвършенствания електронен подпис имат правното значение на саморъчен по силата на законова фикция, когато страните имат съгласие да се идентифицира автора чрез такъв подпис, докато за квалифицирания електронен подпис такова съгласие не е необходимо, поради което той е приравнен на саморъчен *ex lege* Бяха дадени различни практически насоки за отграничаване на различните видове електронни подписи, като бяха посочени често използвани технологии през призмата на популярни

приложения за размяна на електронни съобщения като SMS, имейл, Viber, WhatsApp, Messenger и др.

В глава втора съществена час е посветена и на субектите на електронните изявления и релевантните за тях факти – автор, титуляр, адресат и посредник при електронното изявление. Този анализ беше необходим не само за изясняване на материалноправната природа на електронните документи, но е нужен и за извличане знания за тяхното ангажиране като доказателства в гражданския процес.

Анализът показва непоследователна съдебна практика по отношение на видовете субекти и придаването на в процеса на правоприлагане на различно качество от това, вложено в правната норма.

Фокус в изследването е поставен върху адресата на електронното изявление, като е анализиран един от основните принципи при електронните документи - свободата при използване на електронната форма. Този принцип се заключава в това, че за да произведе правни последици и да обвърже адресата в частните правоотношения, адресатът трябва да се е съгласил да получава електронни документи. Съществуват и случаи, при които закон може да установи такова задължение – в тази връзка бяха приведени подкрепящи примери.

От гледна точка на субектите са направени отграничения между автор и титуляр на електронното изявление и са анализирани интересни за практиката и правото факти, при които изявление може да се генерира без да има де факто автор – когато са генерирани автоматизирано от информационна система. Работата дава отговор на въпроса как се регулират тези случаи. Отделено е внимание на съпоставката между титуляр на електронно изявление по смисъла на ЗЕДЕУУ и определението за титуляр на електронен подпис, въведено с Регламент (ЕС) 910/2014.

Както в реалния живот при използването на писмени документи, така и в дигитална среда, от значение за електронните документи е времето на тяхното изпращане и получаване, респективно мястото на изпращане и получаване.

Установените законодателни разрешения съответстват на житейската и правна логика, като отчитат особеностите на размяната на изявления и участващите в процеса на предаването им субекти. Тези релевантни за правото факти са анализирани подробно и мотивирано.

С оглед на извършения анализ в глава втора става ясно, че първата хипотеза на дисертационния труд е доказана по безспорен начин. Електронните документи са ново правно явление, със своя *differentia specifica*, която ги отличава съществено от писмените документи. Налице е адекватна законодателна рамка на национално и наднационално ниво, която регулира статута на това ново явление. Идентифицираните затруднения в практиката по правоприлагането са нормални за такива нови обществени явления, но е видно, че тази практика се изправя и започва да следва духа на закона.

Глава трета беше посветена на доказване на втората хипотеза на тази дисертация – че електронните документи трябва да се признават от съда като годно доказателство за развитието на материалните правоотношения, при отчитане на характерните му особености и отликите с писмените документи. Това бе възможно след изясняване на материалноправната природа на електронните документи в предходната глава и доказване на първата хипотеза на изследването.

В тази глава беше обосновано не само анализ на ангажирането на електронни документи в исковия процес, но и в охранителния, обезпечителния и изпълнителния. За пълнота на изследването беше изследвано и използването на електронни документи за упражняване на процесуални права от органите на съдебната власт и от страните. Отчитайки спецификите на електронните документи, в тази глава беше разгледано на първо място Представянето им като доказателства в гражданския изпълнителен процес. Анализът показва, че процесуалните похвати за това се отличават от обичайното представяне на писмени доказателства. Макар ГПК по правило да изисква електронните документи да бъдат представени на съда посредством технически средства, в практиката се е наложила преимуществено възможността те да бъдат представяни като

възпроизведени на хартия и заверени от страната преписи. Беше установено, че независимо от тази практика, при оспорване на електронен документ, същият във всички случаи следва да се представи на съда в цифрова форма.

В работата е анализирана е съществена противоречива съдебна практика, която се дължи основно на недоброто познаване на материално-правната природа на електронните документи, което рефлектира и в неправилно възприемане на начина им на представяне в процеса, включително посредством техническо средство, което е в държане на някоя от страните в процеса.

Дисертационният труд идентифицира и анализира релевантната процесуална уредба и добрата съдебна практика във връзка с приложението на огледа, като способ за събиране на електронни доказателства в процеса. От техния анализ се обоснова извода, че това е един от най-подходящите начини за събиране на електронни доказателства, особено когато става въпрос за електронни документи, инкорпориращи в себе си друго електронно съдържание, като например аудио или видеозапис, снимки правени чрез мобилен телефон и т.н. Към момента огледът, като способ за събиране на електронни доказателства, се използва по аналогия, като при последващи законодателни промени е необходимо да бъде разписан изричен текст, който да дефинира процеса на оглед на електронни документи. Дадено е съответно предложение *de lege ferenda*.

Отделено е специално внимание на оспорването на електронния документ, като е проследен процесът на представянето му и разпределението на доказателствената тежест между страните. Беше обосновано, че страните трябва ясно да формулират дали оспорват авторството или съдържанието на представения електронен документ или и двете. Едно такова оспорване изисква познаване на специфичните характеристики на електронния документ, както от съда така и от процесуалните представители на страните.

Авторът на разработката застъпва тезата, че при оспорване на авторство на електронен документ следва да бъде открито производство по чл.193 от ГПК, като в него трябва да се вземе предвид, че във виртуална среда подписът на електронния документ

представлява дигитално съдържание, което не е задължително да бъде обвързано с името на автора.

Идентифицирана е много съществена разлика при оспорване на електронни документи относно използването на електронни документи, които са били подписани с квалифициран електронен подпис или обновен/усъвършенстван. Беше доказано, че в отлика от оспорването на писмени документи и електронни документи, подписани с обикновен или усъвършенстван електронен подпис, оспорване на електронните документи, подписани с квалифициран електронен подпис, доказателствената тежест се размества и се вмениява в тежест на оспорващата страна да докаже липсата на авторство от твърдения автор – правило, произтичащо от Регламент (ЕС) 910/2014.

Въз основа на извършения анализ на нормите на ГПК и съдебната практика авторът обосновава извод, че в исковия граждански процес електронните документи като доказателства се използват все по-често, но все още има едно непоследователна практика поради неотчитане на спецификата им. В изследването са посочени практически примери за най-често използваните като доказателства в гражданския процес електронни документи.

В главата е отделно внимание на начина на обезпечаване на електронни доказателства, което е свързано със специфичната уредба на ЗЕДЕУУ относно сроковете на съхранение на трафични данни. Авторът аргументира, че все по-често ще налага използването на производството по чл.207 от ГПК за обезпечаване на доказателства в процеса, с цел съхраняване на нужната дигитална информация и доказване на правно релевантни факти посредством нея. Представен е анализ и на използването на електронни документи в исковия и в охранителния процеси.

С цел пълнота на изследването, са изследвани и проблемите, свързани с възможностите за упражняване на процесуални права под формата на електронни документи както в гражданския процес. Изследвана е възможността за поставяне началото на исковия граждански процес или охранително производство чрез подаване на искова молба или молба до съда по електронен път. Авторът застъпва тезата, че следва да бъде изоставена досегашната съдебната

практика, която приема, че процесуални права не могат да бъдат упражнявани по електронен път, доколкото тази практика на отчита последните изменения на ЗСВ, предвиждащи възможността съдилищата да бъдат адресати на процесуални електронни изявления. На този етап призоваването по електронен път е възможно само чрез единния портал за електронно правосъдие. То зависи изцяло от желанието и изричното декларирано съгласие на страните в процеса да бъдат адресати на електронни изявления, в случая – призовки и съобщения.

Авторът застъпва тезата, че използването на електронни документи в изпълнителното производство е твърде ограничено, но нормите на ГПК не ограничават страните да използват електронни документи за упражняване на процесуалните си права в електронна форма, нито да им връчват актове на съда по електронен път. Необходимо е обаче страните да съблюдават дали насрещната страна е дала съгласие или е задължена по закон да бъде адресат на електронно изявление, както и дали документите, които се представят са изключени от обхвата на ЗЕДЕУУ.

Събраната и анализирана съдебна практика по изпълнителните производства показва, че все по-често определени действия в изпълнителното производство се извършват и от съдебните изпълнители посредством електронен обмен на документи. Това от една страна е по-благоприятно за страните, доколкото пести време при извършване на определени действия. Връчването посредством имейл или друг подходящ начин също води до бързина в изпълнителното производство, което има за крайна цел да удовлетвори кредиторското вземане.

Анализът установява, че към момента на изследването законодателните празноти относно електронните документи в изпълнителното производство практически се преодоляват посредством съдебната практика или по обща воля на страните в изпълнителното производство. Обосновано е, че законодателят следва да отчете динамиката на обществените отношения в областта на електронния обмен на документи и информация, поради което е необходимо да се доразвие законодателната уредба, така че действията на страните в изпълнителния процес да могат да се

извършват във виртуална среда и да се предприемат нужни действия във връзка с дългоочакваната възможност за налагане на електронен запов.

Изследването разпростира обхвата си и по отношение на използването на електронните документи в охранителното производство, като в него се застъпва тезата, че процесуалните действия в охранителното производство могат да бъдат извършвани по електронен път. Авторът обосновава, че обстоятелството, че съдът е служебно задължен да дири обективната истина в производствата по чл. 530 и сл. от ГПК дава широка възможност за приложение на електронните документи в охранителното производство, както и за упражняване на процесуални права по електронен път.

Направения обстоен анализ на законодателството и практиката в тази доказва по убедителен начин втората хипотеза на този дисертационен труд - че електронният документ трябва да се признава от съда като годно доказателство за развитието на материалните правоотношения, при отчитане на характерните му особености и отликите с писмените документи. Анализът отива и още по-напред, доказвайки, че електронните документи могат да се използват и за упражняване на процесуални права в електронна форма.

От изложеното става ясно, че са доказани по безспорен начин и двете хипотези на дисертационния труд - електронният документ представлява качествено ново явление, което е детайлно регулирано, годно е да обслужи гражданския и търговския оборот и трябва да се признава от съда като годно доказателство за развитието на материалните правоотношения, при отчитане на характерните му особености и отликите с писмения документ.

IV. ПРИНОСИ В ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

НАУЧНИ ПРИНОСИ

Като първи принос на настоящото изследване може да се идентифицира факта, че за първи път се прави задълбочен научен анализ на националното и наднационалното право относно материалноправния режим на електронния документ и изведени са специфичните му характеристики като ново обществено явление, с което закона свързва възникване, изменения и прекратяване на правоотношения между субектите. В хода на изследването се акцентира върху процесуалните възможности за използване на електронните документи и инкорпорираните в тях електронни изявления като доказателства в гражданския процес. Изяснени са и онези особености свързани със спецификата на тяхното представяне.

Като втори научен принос може да се посочи и научното диференциране на електронния документ в тесен и в широк смисъл на понятието. Изследването е основано на директното приложение на Регламент (ЕС) №910/2014 и определянето на правните последици от използването на електронните документи в тесен смисъл в националното ни законодателства. Направена е съпоставка между електронните документи, съдържащи в себе си електронни изявления и електронни документи, инкорпориращи друго електронно съдържание, като е изведен и общия принцип за допустимост на всички видове електронните документи като доказателства в процеса.

Като трети научен принос на изследването се може да се посочи и създаването на своеобразен коментар и насоки за тълкуване на разпоредбите на ГПК относно допустимостта на електронните документи като доказателства в гражданския процес. Изследването обхваща особеностите на доказването, като се има предвид различната природа на електронния документ и специфичните процесуални действия, които следва да се извършат от страните и съда с оглед използването на електронните документи като доказателства в гражданския процес.

Като четвърти принос може да се посочи анализът на обръщането на доказателствената тежест при оспорването на авторството на електронни документи, подписани с квалифициран електронен подпис, произтичащо от разпоредбите на Регламент (ЕС) 910/2014. Изследвани са особеностите на този подход на европейския законодател и отражението му на подходите при неговото прилагане.

Като пети принос може да се разглежда и представения аргументиран доктринерен анализ на възможността за упражняване на процесуални права в електронна форма в различните производства, обхванати от гражданския процес.

Като шести принос може да се разглежда и направените предложения *de lege ferenda* относно подобряване и доразвиване на законодателната уредба, а именно:

1. В глава втора беше изследвана нормативната уредба на националното и наднационалното право, като в тази връзка е видно, че преводът на Регламента на български език е неправилен и е необходимо коригиране на термина, като понятието “*signatory*” бъде преведено като “автор”.
2. За яснота и недопускане на неправилно прилагане на процесуалния закон, е необходимо да бъдат уредено с изрична норма упражняването на процесуалното право по електронен път на всякакви сезиращи съда изявления.
3. Направено е предложение за доразвиване на нормата на чл.204 от ГПК, която изрично следва да предвиди възможност за анализ и обследване на електронни документи посредством технически средства;
4. Необходимо е и доразвиване на процесуалните норми, които изрично да предвидят възможност за разпит на свидетели, разпит по делегация и изслушване на вещи лица посредством видео-конферендна връзка и др.

ПРИЛОЖНИ ПРИНОСИ

Настоящият дисертационен труд дава практически знания и съвети и на правоприлагащите органи, и на страните и техните процесуални представители, относно начина на представяне на електронни документи като доказателства в процеса. Дават се практически насоки за оспорване на електронни документи относно тяхното авторство и съдържание. Представят се практически указания за събиране на електронни доказателства под формата на електронни документи при най-често използваните технологии за електронна комуникация като имейл, Viber, Skype, Messenger, WhatsApp и други.

Знанията в този труд могат да се ползват от вещи лица при извършването на технически експертизи, касаещи авторството и интегритета на създадени и съхранени електронни документи. Изследването може да се ползва като практически наръчник и коментар в процеса на правоприлагането и правозащитната дейност относно тълкуването на разпоредбите на действащата наднационалната и националната правна уредба относно електронните документи.

Извършените препоръки за изменение на законодателството могат да са добра отправна точка за законодателните органи с оглед бъдещото подобрене и доразвиване на нормативната уредба, касаеща електронните документ

V. ПУБЛИКАЦИИ СВЪРЗАНИ С ПРЕДМЕТА НА ИЗСЛЕДВАНЕТО

Върбанова, Г., Димитров. Г., Упълномощаване на адвокат по електронен път, сп. Адвокатски преглед, брой 1, издание на Висш Адвокатски Съвет, София, 2019

Върбанова, Г., Може ли да бъде наследен профил във Фейсбук?, Правото и бизнесът в съвременното общество. Сборник доклади, Икономически университет – Варна, 2019

Върбанова, Г., Използване на електронна препоръчана поща – предизвикателства и реалности, Сборник с доклади от ЛНС "Предизвикателствата пред правото в контекста на дигитализацията", ВСУ „Черноризец Храбър“ – гр.Варна

Varbanova, G., Using electronic registered delivery service – challenges and realities, Globalization, the State and the Individual, International Scientific Journal, VFU, 2018